

PRZEMYSŁAW SIANKO

Białostockie Muzeum Wsi

Oddział Muzeum Podlaskiego w Białymstoku

szapur@interia.pl

**KILKA DOKUMENTÓW ZWIĄZANYCH Z POWSTANIEM
I ORGANIZACJĄ NAJSTARSZEJ PARAFII
W CHODORÓWCE-POŚWIĘTNEM, GM. SUCHOWOLA¹**

Powstanie parafii Chodorówka jest historycznie ściśle związane z początkami osadnictwa w puszczech pogranicza Korony i Wielkiego Księstwa.

We wczesnym średniowieczu ziemie na południe od linii rzeki Biebrzy były terenami szerokiego pogranicza mazowiecko-jaćwieskiego. Kolonizacja rozwijała się tam nietrwale, co było spowodowane wypadami łupieżczymi plemion bałtyjskich. Wynikające stąd stałe zagrożenie zniechęcało kolonistów mazowieckich. Pas niezaludnionego pogranicza mazowiecko-prusko-ruskiego był na tyle szeroki, a warunki niesprzyjające osadnictwu trwały na tyle długo, że na tych obszarach powstały wielkie kompleksy leśne. W ciągu drugiej połowy XIV i w XV w. stopniowo zaczęło ponownie się rozwijać osadnictwo mazowieckie (zwłaszcza z Kujaw i Zachodniego Mazowsza) wzdłuż Bugu i Narwi². Rozrastały się zarówno miasteczka ksiąząt mazowieckich na wschodnim Mazowszu, jak też podlaskie, podległe Litwie. Na tereny pustek osadniczych przybywała też ludność wiejska ze wschodu, z Polesia i okolic Grodna. Stopniowo ginęły puszcze, zamieniając się w pola uprawne.

Nie wszystkie jednak tereny puszczańskie wielcy książęta litewscy chcieli przeznaczyć pod osadnictwo. Powszechnie znane jest zamiłowanie Jagiellonów do polowań na grubego zwierza³. W związku z tym, ale także

1 Praca dotyczy kościoła erygowanego na dawnych ziemiach wsi Chodorówka, która z czasem została podzielona na wsie: Chodorówkę Starą, Chodorówkę Nową, Poświętne i Dubasiewszczyznę. Obszar ziem kościelnych przypadła na obecną wieś Poświętne, a sam kościół znajdował się w miejscu, gdzie współcześnie znajduje się kaplica cmentarna. Kościół w Chodorówce Nowej nie ma więc wiele wspólnego z pierwszą świątynią chodorowską.

2 M. Biernacka, *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 26–34.

3 Szczególnie zostali zapamiętani przez potomnych w dziedzinie polowań Władysław Jagiełło i Zygmunt August, ale to wielki książę Witold Kiejstutowicz pozostał w pamięci

i z przyczyn stricte gospodarczych, postanowiono zachować niektóre kompleksy leśne. Powołano „służby leśne” złożone z osoczników i strzelców, odpowiedzialnych za ochronę puszczy i pomoc w łowach, oraz podleśniczych i leśniczych nadzorujących pracę i powierzone sobie obszary.

Ziemie na południe i wschód od Biebrzy, na południe od obecnych terenów Puszczy Augustowskiej, na północ od obecnej Puszczy Knyszyńskiej, a leżące na zachód od Grodna i do niego przynależne administracyjnie, były nazywane Puszcą Nowodworską. Wchodziła ona pierwotnie w skład szeregu puszczy zwanych zbiorczo Puszcą Grodzieńską. Tam początek stałego osadnictwa datuje się dopiero od XVI w., a było ono związane właśnie z ochroną tych puszczy przed bezprawnie korzystającymi z bogactw lasów i nieuprawnionymi wchodami. Wsie osoczników były zakładane wzdłuż granic kompleksów leśnych, aby oddzielały zwykłych osadników od puszczy wielkokiążących. Wsie osoczek zakładano w pasach północ-południe, od zachodu dla ochrony przeciw wchodom Podlasiem, oraz od wschodu przed grodnianami i okoliczną ludnością.

Z tej potrzeby zostały też lokowane na „surowym korzeniu” w XVI i na początku XVII w. w południowej części Puszczy Nowodworskiej wsie Chodorówka, Suchowola, Krzywa, Dryga i inne. Akcja osadnicza odbywała się za aprobatą monarszą, gdyż służby leśne, prócz dbałości o zwierzynę, chroniły fiskus przed stratami wynikającymi z kradzieży drewna, bezprawnego koszenia łąk, bartnictwa czy rybołówstwa.

W XVI w. części Puszczy Nowodworskiej oraz leżące od niej na północ Puszcze Perstuńska i Przełomska były przez władców dawane w dzierżawę możnym litewskim⁴.

W XVII w. Rzeczpospolitą wstrząsnęła seria wyniszczających wojen – „potop szwedzki”, wojny z Moskwą, najazd Rakoczego, powstania kozackie. Zniszczenia nie ominęły też obszarów puszczańskich. Aby podnieść wpływy fiskusa, monarchowie zgadzali się na intensywną eksploatację królewszczyzn, w tym Puszczy Nowodworskiej. Ostatecznie w XVII w. tereny puszczańskie w tym zakątku Wielkiego Księstwa zdominowane zostały przez rolnictwo.

potomnych jako z jednej strony z zamiłowania łowca, ale też organizator kolonizacji Podlasia (np. legenda związana z założeniem Białegostoku). Łowy monarsze nie były tak częste, jak to się na ogół sądzi, zestawienie dla Puszczy Białowieskiej, sławnej z takich polowań, w: T. Samojlik, *Antropogenne przemiany środowiska Puszczy Białowieskiej do końca XVIII wieku*, Białowieża–Kraków 2007, s. 72. Warto porównać też te dane z opracowanymi itinerariami Jagiellonów.

⁴ J. Maroszek, *Dolina Biebrzy w przeszłości – do końca XVIII wieku*, „Białostoczczyzna” 1995, z. 1 (37), s. 10–11.

Najważniejszym elementem szeroko rozumianej kultury duchowej były dla ludności obecnego Podlasia domy modlitwy – kościoły i cerkwie, a niekiedy również synagogi i meczety. W miarę wzrostu liczby mieszkańców we wsiach osoczników nowodworskich, właściciel gruntu musiał zadbać o zaspokojenie potrzeb duchowych mieszkańców. Było to jego moralnym i społecznym obowiązkiem, aby we własnych dobrach, dla miejscowej ludności, fundować i uposażać parafie. Na terenach królewszczyzn rolę tę spełniali dzierżawcy (oczywiście za zgodą panującego).

Organizatorami kolonizacji Puszczy Nowodworskiej w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII w. byli: Piotr Wiesiołowski (Starszy), jego syn, również Piotr (Młodszy), oraz syn Piotra Młodszeo, Krzysztof⁵.

Niektóre materiały źródłowe odnoszące się do powstania i początków kościoła i parafii w Chodorówce zachowały się w rozproszeniu w Archiwum Głównym Akt Dawnych (Zbiór Jodkowskiego, Zbiór Materiałów Różnej Proweniencji), w Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku, Bibliotece Czarotorskich w Krakowie⁶. Najistotniejszy z tego punktu widzenia akt prawny, oryginał dokumentu fundacyjnego z 1 sierpnia 1617 r., nie jest znany.

Zapewne przez rozproszenie archiwaliów do tej pory nie było pracy poświęconej początkom kościelnej fundacji chodorowskiej, a opierano się na badaniach J. Kurczewskiego i M. Gudela⁷. W literaturze przedmiotu, co do

⁵ O rodzie Wiesiołowskich, właścicielach Białegostoku, oraz o ich fundacjach kościelnych w zarządzanych przez siebie leśnictwach patrz: W. Wróbel, *Fundacje kościelne białostockiej linii rodu Wiesiołowskich w XVI i XVII wieku*, „Zeszyty Historyczne” 2009, t. 10, s. 165–215.

⁶ W tym miejscu chciałbym serdecznie podziękować Panu Profesorowi Janowi Tęgowskiemu za wskazanie mi materiałów źródłowych oraz za cenne uwagi odnośnie do pracy.

⁷ Literatura przedmiotu jest dość obszerna: J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie*, Wilno 1912, s. 247 mówi o założeniu kościoła już w 1591, a uposażeniu w 1617 r. (Autor powołuje się na źródło z 1744 r., s. 178); spis miejscowości poszczególnych parafii z diecezji wileńskiej z 1744 r. dostępny jest na stronie internetowej Suwalskiego Towarzystwa Genealogicznego, <http://www.mem.net.pl/stg/diecezjawilenska1744p.htm>, [dostęp: 14.08.2012]; również M. Gudel, *Kościół parafii chodorowsko-suchowolskiej*, Grodno 1929, s. 7; stąd te daty przytaczają: W. Wilczewski, *Losy archiwów kościelnych z terenu parafii suchowolskiej*, „Białostoczczyzna” 1995, z. 1 (37), s. 65; J. Guzowski, *Dzieje ziemi suchowolskiej*, Suchowola 2000, s. 14; E. Gabrel, *Suchowola. Dzieje parafii*, Suchowola 2001, s. 21–22 (też późniejsze prace tego Autora); B. Sakowicz, *Chodorówka. Dzieje parafii 1585–2003*, Chodorówka 2004, we wstępie; G. Ryzewski, *Początki funkcji miejskich Suchowoli*, [w:] *Małe miasta. Kultura i oświata*, red. M. Zemło, Supraśl 2004, s. 23; W. Wróbel, dz. cyt., s. 178–179.

Dwa z niżej przytaczanych dokumentów były już publikowane i omawiane; dokument III (por. przyp. 13) jest zawarty w dwóch pracach, jednak nie jest zestawiony z innymi źródłami; dokument IV przytoczony jest w pracy J. Maroszka, dz. cyt., s. 16–18, jednak omówiony jest tam pod innym kątem, jako część zagadnienia rozwoju ekonomicznego Suchowoli.

powstania parafii w Chodorówce, są podawane następujące dane: kościół w Chodorówce został założony w 1591 r. lub najpóźniej do 1617 r. Fundatorem był Piotr Wiesiołowski Młodszy, który dnia 1 sierpnia 1617 r. w Tykocinie wystawił dokument erygujący kościół i parafię dla wsi: Suchowola, Chodorówka, Dryga, Krzywa, *Gwilka*, Jadeszki, Gurbicze. W Chodorówce już wcześniej, bo od 1591 r., miał istnieć cmentarz, poświęcony w 1617 r. Budynek kościoła i otaczający go cmentarz położone były na wzgórzu, u którego podnóża płynęła rzeczka. W pobliżu znajdował się trakt idący od strony Korycina na północ, do Suchowoli⁸. Obecnie w miejscu kościoła znajduje się kaplica pogrzebowa, a cmentarz powiększono tak, że otacza kaplicę ze wszystkich stron. Najnowszy kościół chodorowski, czwarty już w historii tej miejscowości, został wybudowany w latach 1947–1952, lecz został przeniesiony około 1 km na południe od miejsca fundacji trzech poprzednich świątyń. Usytuowany jest on więc nie w obecnej wsi Poświętne (już dawniej wyodrębnionej ze wsi Chodorówka), ale we wsi Chodorówka Nowa.

Spróbujmy zatem prześledzić dane zawarte w źródłach archiwalnych, dzięki którym będziemy w stanie częściowo zrekonstruować proces fundacji kościoła i parafii w Chodorówce. Rok 1591 jako czas powstania parafii skonfrontujemy z dwoma pierwszymi dokumentami.

Dokument I (Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Zbiór Jodkowskiego, nr 9, s. 1–2). Oryginał wystawiony w Warszawie, dnia 16 października 1596 r., wypisany przez pisarza Mateusza Wojnę. Dokument pisany po rusku. Jest to potwierdzenie Zygmunta III nadania trzech włók ziemi przez dzierżawcę Puszczy Nowodworskiej, leśniczego perstuńskiego i nowodworskiego Piotra Wiesiołowskiego, dla szlachcica („ziemianina naszego”) Mikołaja Grzymały „w lesnictwie nowodworskim przy hranicy Podlaskoj”⁹. Był to obszar wcześniej niezasiedlony, świeżo uzyskany przez trzebież puszczy („Wiesiołowski orajuczny [rozmierzając] na wołoki seła poddanymi w lesnictwie naszym [...] wołok try, kotorych do tego czasu nichto był nie pry-niał”). Po otrzymaniu nadania Grzymała wystarał się osobiście i przez Wiesiołowskiego u Zygmunta III o nadanie dziedziczne tychże trzech włók „żenie, dietiom i potomkom jego”. Z uzyskanych gruntów Grzymała miał płacić czynsz pieniężny, który z kolei miał zostać ustalony przez rewizorów (zgodnie z ustawą o pomiarze włócznej, określającą stawki podatków w zależności

⁸ E. Gabrel, *Suchowola...*, s. 21.

⁹ Ciekawą, choć poboczną wiadomością jest określenie położenia parceli – „przy hranicy Podlaskoj”, co świadczy, że już wcześniej były wyznaczone dokładnie granice puszczy i wsi. Nie ma za to nazwy wsi, do której te trzy włóki miały należeć – dopiero z noty dorsalnej dowiadujemy się, że chodzi o majątek we wsi Suchowola.

od jakości gleby)¹⁰. Miało się to odbyć po ustaniu wolnizny, której czas trwania nie jest jednak określony w dokumencie. Grzymała i jego spadkobiercy pozostawali „pod prysdom i zwierchnostiu [pod jurysdykcją i zwierzchnością] lesniczych tamosznich teperesznieho [teraźniejszego] i napotom buducznych byti majut”.

Nota dorsalna pod dokumentem mówi, że córka Grzymały dostała te trzy włóki od matki jako posag (matka cedowała prawa do ziemi na Łabęckiego, po tym jak ten ożenił się z młodą Grzymałówną)¹¹. Później na tych trzech włókach stanął kościół, a Łabęcki dostał w ramach wymiany sześć włók w leśnictwie perstuńskim¹².

Dokument pośrednio mówi nam o stosunkowo szybkim tempie kolonizacji zachodniego krańca Puszczy Nowodworskiej. Można też wnioskować, że ziemie rozmierzone przez Wiesiołowskiego były już w większości rozdysonowane, gdyż gdyby większe nadziały były jeszcze wolne, to zapewne na nich byłby budowany kościół, bez potrzeby przenoszenia Łabęckiego. W tym czasie na zachodnim skraju Puszczy Nowodworskiej powstaje klucz wsi na „surowym korzeniu” na tyle ludnych, że (jak widzimy w dokumencie II) pojawia się potrzeba zapewnienia tej ludności opieki duszpasterskiej. Decyzją Wiesiołowskiego kościół parafialny zostaje fundowany w majątku Chodorówka, a właściwie pomiędzy Suchowolą i Chodorówką, przez co ta ostatnia staje się centrum duchowym i kulturowym dla okolicy.

Kolejny akt prawny dotyczący ziemi nadanej Grzymale (dokument II) z dnia 10 października 1604 r., wystawiony w Kamiennej (ob. Kamiennej Starej; AGAD, Zbiór Jodkowskiego, nr 10, s. 3–4), a pisany po polsku przez Piotra Wiesiołowskiego (Młodszego), zawiera kolejne ciekawe informacje. Jest to akt prawny mówiący, że trzy włóki, które pierwotnie były nadane Mikołajowi Grzymale, a po jego śmierci przeszły na jego zięcia, Jana Łabęckiego, zostały mu odebrane, a w miejscu tym został już wybudowany kościół. Łabęcki dostał w zamian, za pozwoleniem królewskim, „zaścianku włók sześć” w leśnictwie perstuńskim. Nową parcelę miał wyznaczyć podleśniczy perstuński Stanisław Łamsa. Ten ostatni miał też, stosując się do ustaleń rewi-

¹⁰ O pomiarze włócznej oraz o historii osadnictwa na tych obszarach patrz np. W. Krzysztofik, *Jasienówka, wieś powiatu sokólskiego*, Poznań 1934; J. Maroszek, dz. cyt., s. 1–21.

¹¹ Prawdopodobnie Grzymała był w 1596 r. na tyle posunięty w latach, że nie spodziewał się już męskiego potomka, stąd jego starania o przywilej, aby po nim mogła dziedziczyć jego córka. Bez tego aktu dobra po jego śmierci spadłyby na krewnych, zgodnie z postanowieniem Statutów Litewskich. T. Czacki, *O litewskich i polskich prawach*, T. II, Kraków 1861, s. 50.

¹² Tenże, *O litewskich i polskich prawach*, T. I, Warszawa 1800, s. 34, przyp. 180, podaje, że jeden łan osiadły (wyrobiony) zwyczajowo wart był dwa łany nieosiadłe.

zorów podatkowych, pobierać czynsz do skarbu królewskiego.

Łabęcki najprawdopodobniej wcześniej uzgodnił z Wiesiołowskim warunki swojego przesiedlenia. Wymiana trzech zagospodarowanych włók na sześć zalesionych była korzystna dla przesiedleńcy, chociaż wymagało to wzmoczonego wysiłku w celu jej odlesienia i kultywacji.

W czasie między wydaniem I i II dokumentu nastąpiły:

- 1) zgon Grzymały,
- 2) ślub córki Grzymały z Janem Łabęckim,
- 3) cesja dóbr dokonana przez wdowę po Grzymale na Łabęckiego,
- 4) budowa kościoła na ziemi Łabęckiego przez Wiesiołowskiego,
- 5) Wiesiołowski otrzymał od Zygmunta III potwierdzenie nadania za odmianą sześciu włók dla Łabęckiego.

Zapewne świeżo po otrzymaniu przez Łabęckiego tych włók Wiesiołowski wysunął propozycję ich wymiany. Można zgadywać, czy Grzymała zdążył w pełni wykarczować nadane sobie obszary. Prawdopodobne jest, że Grzymałowie nie zadomowili się jeszcze na dobre na tym gruncie, dlatego Łabęcki tym łatwiej zgodził się na wymianę.

Najistotniejsze jest dla nas to, że pod koniec 1604 r. jest już mowa o wybudowanym kościele – „aby te włóki na kościół, który tam na tym miejscu stanął, były za odmianą oddane”.

Kolejny, znany już w literaturze dokument (III)¹³, odnoszący się do samego aktu fundacji parafii chodorowskiej wnosi kolejne interesujące nas dane, spójne z tymi zawartymi w dwóch poprzednich dokumentach. Oryginał wystawiony był dnia 20 lutego 1763 r., brak miejsca wydania („in cancellaria nostra”), brak podpisu pisarza. Dokument pisany po łacinie. Jest to transumpt wystawiony przez Augusta III, w celu potwierdzenia („reperiri”) fundacji kościoła w dobrach Suchowola i Chodorówka. W tym celu autor powołuje się na transumpt dokumentu Zygmunta III, wystawionego w Warszawie dnia 24 listopada 1620 r. Zygmunt Waza wyraża zgodę na erygowanie w Puszczy Nowodworskiej, w nowo powstających dobrach Sucha Wola i Chodorówka kościoła parafialnego fundacji Piotra Wiesiołowskiego. Wiesiołowski nadał kościołowi dochody z sześciu własnych włók („[Wiesiołowski] per se erecta seu ipsius parrocho sustentationem ipsius sex laneos agri infra scriptos seu proventus eorum assignavit”).

¹³ Retuszowany skan dokumentu znajdującego się w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie, sygn. 1777, tekst w języku łacińskim oraz tłumaczenie na język polski, znajduje się w pracy B. Sakowicza, dz. cyt., s. 11–16; tłumaczenie także w: E. Gabrel, *Przez wieki. Suchowola, Suchowola* 2005, s. 16–17. Autor niniejszej pracy opiera się na dokumencie znajdującym się w AGAD, Zbiór Jodkowski, nr 11, s. 5–8.

Zapis aktu erekcyjnego został w dokumencie przytoczony prawie w całości¹⁴; był on wystawiony w Tykocinie dnia 1 sierpnia 1617 r. Trzon dokumentu, akt fundacyjny Wiesiołowskiego, to w zasadzie formularz zawierający najważniejsze aspekty zakładania kościoła tak ze strony Wiesiołowskiego (przyczyna fundacji), jak też określenie podstawy materialnej parafii. Fundator w dokumencie zaznacza, że brak świątyni katolickiej w okolicy nowo zakładanych wsi w leśnictwie nowodworskim, pod granicą z Podlasiem¹⁵, niejako zmusza go do erygowania i uposażenia kościoła parafialnego („de nova radice constituta, hominibusque eis habitentibus parochus praedictae ecclesiae ob. distanciam aliquod miliarium commode de sacramentis providere non posset templum alium novum”)¹⁶, aby zbliżyć tamtejszych mieszkańców do poznania prawd wiary („subditorum ibidem incolentium animarum”). Do parafii dołączono wsie osockie znajdujące się również po drugiej stronie granicy państwowej, to jest w Koronie – *Jadeszki* i *Gurbicze* (oraz może niezlokalizowaną osadę *Gwilka*). Do czasu wystawienia dokumentu kościół został już wybudowany w całości lub przynajmniej do stanu pozwalającego na odprawianie w nim mszy.

Jakie wezwanie otrzymał wtedy kościół, nie wiadomo na pewno (w dokumencie jest tylko zapis „in Dei Omnipotentis nomine defacto erexi”)¹⁷. Piotr Wiesiołowski przekazał na utrzymanie parafii sześć włók leżących przy kościele, wraz z zamieszkującymi je chłopami („sex eodem templo proxime adiacentibus agri mansis praedictae ecclesiae parochoque ejusdem templi assignavi”). Za zyski z upraw proboszcz miał utrzymywać m.in. wikarego, śpiewaka kościelnego i organistę („vicario, cantore, ludimagistro”).

¹⁴ Por. z dokumentem V.

¹⁵ Czyli właśnie dla osoczników po zachodniej stronie Puszczy Nowodworskiej – potwierdza to, że po stronie wschodniej istniał już kościół (koło Małaszówki i Dąbrówki), założony tam zresztą przez Piotra Wiesiołowskiego Młodszego w 1595 r. Por. W. Wróbel, dz. cyt., s. 177.

¹⁶ Najbliższy kościół znajdował się we wsi Dąbrówka (obecnie wieś Korycin), około 10 km w linii prostej od Chodorówki i 15 km od Suchowoli, który był według J. Kurczewskiego założony w 1571 r. przez Zygmunta Augusta, a odbudowany w 1601 r. przez Zygmunta III (J. Kurczewski, dz. cyt., s. 249). Wydaje się, że należałoby zweryfikować dane dotyczące powstania i tego kościoła.

¹⁷ J. Guzowski, dz. cyt., s. 14, podaje wezwanie Przemienienia Pańskiego; E. Gabrel, *Przez wieki...*, s. 16–17, mówi o wezwaniu św. Michała. M. Gudel, dz. cyt., s. 7–8, informuje, że około 1704 r. wybudowano w Chodorówce nowy kościół, pod wezwaniem św. św. Apostołów Piotra i Pawła. Wezwanie to przeszło na nowo wybudowany kościół w Suchowoli w 1798 r. Najnowszy kościół w Chodorówce Nowej nosi wezwanie Matki Boskiej Pocieszenia.

Świadkowali na dokumencie: Mateusz Lewicki, Stanisław Grajewski i Florian Komorowski¹⁸. Następnie fundator i świadkowie proszą monarchę o zgodę („approbare et confirmare”) na erygowanie kościoła.

W dokumencie został określony przez króla obszar parafii przez wyznaczenie wsi, które będą płacić „dziesięcinę” do kościoła chodorowskiego, mianowicie: Sucha Wola, Chodorówka, Dryja, Krzywa, Guzłka, [J]edesski, Gurbite¹⁹. Opłata na kościół z tych wsi wynosiła osiem groszy od łanu,

¹⁸ Maciej Lewicki h. Rogala określa się w dokumencie jako cześnik województwa podlaskiego (*pincerna Pallat Podlachia*), sprawował ten urząd już w 1600 r. (E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, *Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku, Spisy* (dalej: *Urzędnicy podlascy*), Kórnik 1994, s. 39), pojawia się także na tym urzędzie w 1604 r. (A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. 1, t. XIV, Warszawa 1911, s. 184–185), ponownie z tym tytułem jest potwierdzony w 1625 r. i utrzymuje go do swojej śmierci w 1638 r. (*Urzędnicy podlascy*, s. 39).

Kolejny świadek z dokumentu Piotra Wiesiołowskiego to albo Stanisław Grajewski (zm. 1626 r.), syn Marcina (dworzanina królewskiego, starosty milejczyckiego, pisarza wiskiego i wąsoskiego), albo Stanisław, starosta wiski (zm. 1618 r.), syn Piotra (kasztelana zakroczymskiego i starosty wiskiego). Opowiadałbym się za pierwszym ze Stanisławów – znane są jego relacje z Piotrem Wiesiołowskim, któremu w 1624 r. sprzedał całe swoje dobra ziemskie odziedziczone po ojcu (dobra dolistowskie) za 30 tys. złotych. W 1626 r., po śmierci Grajewskiego, Wiesiołowski był jedynym z wykonawców testamentu zmarłego, co świadczy o bliższej znajomości. Drugi ze Stanisławów, starosta wiski, był właścicielem dóbr grajewskich oraz ziem w Prusach; areną jego działalności politycznej była Ziemia Wiska. Jest więc mało prawdopodobne, aby to on świadczył na dokumencie Wiesiołowskiego. Biogramy wraz z bibliografią dotyczącą obu Grajewskich będą zawarte w obecnie opracowywanym przeze mnie artykule dotyczącym rodu Grajewskich.

Floriana Komorowskiego należy identyfikować z właścicielem sąsiedniej do Chodorówki wsi Krzywej, gdzie „Florian Komorowski, w 1638 r. wystawił dokument fundacyjny, mocą którego zakładał parafię dla swoich poddanych we wsiach: Krzywa, Kamionka, Olaszanka i Krukowszyczna. Zbudował też kościół pod wezwaniem Nawiedzenia Matki Boskiej, św. Floriana, św. Kazimierza i św. Barbary. Z nieznanych nam przyczyn fundacja ta szybko upadła i kościół uległ zniszczeniu” (informacja ze strony internetowej Archidiecezji Białostockiej, <http://www.archibial.pl/parafie.php?par=85> [dostęp: 1.07.2012]). Być może ten Florian pochodził z Komorowskich h. Ostoja, który miał na początku XVI w. swoje dobra w okolicy (A. Boniecki, dz. cyt., cz. 1, t. XI, Warszawa 1907, s. 33–34).

¹⁹ J. Kurczewski, dz. cyt., s. 247, wymienia wsie: Sucha Wola, Chodorówka, Drya, Krzywa, Swilka, Jedeszki i Gurbic[ez]; B. Sakowicz, dz. cyt., s. 14, zamieszcza kopię transumpty przechowywanego w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie, sygn. 1777, który wymienia wsie „Sucha Wola, Chodorówka, Drya, Krzywa, Swilka (Gwilka?), Jedeszki, Gurbice”. Jak widać, w obu tych odpisach zaszły drobne przekręcenia nazw miejscowych. Zagadkową nazwą jest Guzłka/Swilka/Gwilka, żadna z nich nie występuje w spisach miejscowości parafii z lat późniejszych. Nazwa „Swilka” pojawia się jako przekręcenie w transumpcie z XVIII w. Nazwa „Gwilka” występuje w transumpcie dokumentu wystawionego przez Zygmunta III, datowanego w Warszawie 24 listopada 1620 r. (dokument V), oraz w opracowywanym dokumencie ze Zbioru Jodkowskiego (dokument III), dlatego należy przyjąć taką pisownię.

w monecie litewskiej²⁰ („subditi ex quodlibet manso agri octo grossos numeri et monetae Lithvaniae loco decimae quotannui dictae ecclesiae parochi pro tempore existenti superpendant et praestent”). Co ciekawe, dwie (może nawet trzy, gdyż lokalizacja wsi *Gwilka* nie jest znana) ostatnie miejscowości leżały już na terenie Korony, a ich mieszkańcy faktycznie przynależeli do parafii dolistowskiej, mimo to (jako że były to również wsie osoczników) płacili dziesięcinę do Chodorówki. Taki stan rzeczy utrzymał się co najmniej do 1784 r.²¹ Zapewne po przeniesieniu siedziby parafii do Suchowoli Jadeszki i Gurbicze odpadły od parafii chodorowsko-suchowolskiej²².

Akt fundacyjny kościoła jest jednym z najistotniejszych, wręcz podstawowym dokumentem każdej parafii. Z tej przyczyny postarano się u króla o potwierdzenie i odświeżenie dokumentu. Możliwe, że wynikało to też z jakichś zatargów czy nieporozumień między plebanem i jego sąsiadami, które mogły pojawić się przez lata. Najpewniej odpis oryginału aktu przechowywany w parafii uległ zniszczeniu lub był już nieczytelny, dlatego też postarano się o transumpt.

Jak już wspomniałem, przyjmuje się, że parafia w Chodorówce powstała w 1591 r. lub najpóźniej w 1617 r., a sam akt erekcyjny był spisany już po ukończeniu budowy²³. Należy jednak pamiętać o prostej zasadzie, że data fundacji parafii jest tożsama z nadaniem jej ziemi, a nie z faktyczną datą jej powstania czy też budowy kościoła. Rok 1591 powiązuje się również z założeniem w Chodorówce cmentarza, co zapewne wynika z próby łączenia tego wydarzenia z powstaniem parafii²⁴.

W świetle dokumentów I i II, najwcześniejszą datę założenia parafii, podawaną w literaturze (1591 r.), należy odrzucić. Gdyby już wtedy przy włókach Grzymały był założony kościół z cmentarzem, przywilej dla tegoż szlachcica z pewnością nadmieniłby ten fakt przy opisie lokalizacji włók, zamiast nieprecyzyjnego stwierdzenia „pod granicą podlaską”. Co więcej, gdyby w 1596 r. planowano w tym miejscu budowę kościoła, ziemie te nikomu nie zostałyby darowane. Ze źródeł II i III należy wnosić, że wszystkie

²⁰ Fakt ustanowienia dziesięciny pośrednio wskazuje, że okres wolnizny w okolicznych wsiach już minął lub miał się ku końcowi, gdyż nowi koloniści nie mieliby jej z czego opłacać. Zamiana dziesięciny w naturze na stałą rentę pieniężną wskazuje na wdrażanie się do systemu pomiaru włócznej i rozwoju handlu.

²¹ J. Maroszek, dz. cyt., s. 15.

²² M. Gudel, dz. cyt., s. 20.

²³ J. Kurczewski, dz. cyt., s. 247.

²⁴ E. Gabrel, *Alejkami zadumy. Cmentarz chodorowsko-suchowolski 1591–2005*, Suchowola 2005, s. 11.

nadania ziemskie dla kościoła chodorowskiego stanowiły połączony kompleks – z fragmentu dokumentu III wynika, że Wiesiołowski dodał do majątku kościelnego sześć swoich włók przylegających do trzech włók dawniej należących do Łabęckiego, „de tractoque de mei proprio proventu sex eodem templo proxime adiacentibus agri mansis”. Teoretycznie kościół mógł być budowany od 1596 r., ale faktycznie data rozpoczęcia budowy jest zapewne bliższa roku wystawienia dokumentu II, tj. 1604 r. Wtedy też, na dawnych trzech włókach Łabęckiego, można było wyznaczyć obszar na cmentarz.

Sakowicz uważa, że Piotr Wiesiołowski już wcześniej, czyli za panowania Stefana Batorego, starał się uzyskać pozwolenie na budowę kościoła w Chodorówce, czego jednak nie potwierdza żadnym dokumentem; możliwe, że Autor ten zasugerował się fragmentem dokumentu confirmacyjnego Zygmunta III mówiącego, że za czasów Batorego Wiesiołowski starał się o fundację kościoła w Małaszówce i Dąbrówce²⁵. Obie fundacje wykazują wiele cech wspólnych, dlatego i taka hipoteza jest możliwa.

Z drugiej strony podawany fakt ukończenia budowy kościoła w Chodorówce po 1621 r., choć prawdopodobny, nie jest podparty argumentem źródłowym²⁶. Można się tylko domyślać, że prace wykończeniowe i uposażanie sprzętami kościelnymi mogły trwać po 1617 r., a może nawet po dacie formalnego założenia parafii (24 listopada 1620 r.).

Kolejnym źródłem, które także wnosi nam informacje na temat położenia ziem plebańskich, jest dokument IV (AGAD, Zbiór Jodkowskiego, nr 12, s. 9). Oryginał wystawiony był w Grodnie dnia 20 września 1730 r., pisany po polsku, brak podpisu pisarza.

August II transumuje przywilej nadany Chodorówce przez Jana III Sobieskiego na targi i jarmarki z dnia 4 stycznia 1681 r.²⁷ Król Jan Sobieski

²⁵ Małaszówka (później Małyszówka) – osada wchłonięta administracyjnie przez obecne miasto Dąbrowa Białostocka, dawniej zwane wsią Dąbrówka. W. Wróbel, dz. cyt., s. 177–178, przypuszcza, że Małaszówka mogła być osadą plebańską; być może był tam jednak dwór wielkksiążęcy – analogicznie jak w przypadku Chodorówki i Suchowoli, osada Dąbrówka miała być zapleczem gospodarczym dla dworu w Małaszówce, a w obu przypadkach budowano kościoły pomiędzy dworami i wsiami – zapleczami.

Dokument III mówi o pozwoleniu na budowę kościoła w Małaszówce i Dąbrówce za czasów królowania Stefana Batorego i potwierdzeniu tej fundacji przez Zygmunta III, „in villa Małaszowka et Dombrowka ad praefecturaum sylvarum Nowodworensium olim mihi ob. fidelia servitia mea a divo Stephano rege et domino meo clementissimo pleno jure concessam pertinente Templum catholici Romani ritus in Dei omnipotentis gloriam et subditorum ibidem incolentium animarum salutem erexissem eandemque foundationem meam Sigismundus Tertius serenissimus rex dominus meus clementissimus confirmasset”.

²⁶ B. Sakowicz, dz. cyt., s. 11.

²⁷ J. Maroszek, dz. cyt., s. 17, zamieszcza dokument z datą 14 stycznia 1681 r.

na prośbę Konstancji Butlerowej, podkomorzyny koronnej, dzierżawcy Chodorówki, „chcąc spustoszone nieprzyjacielskimi inkursjami kraje do pierwszej przywieść perfekcji, umyśliliśmy w dobrach naszych Chodorówka nazwanych [tu tekst opuszczony i dodany na marginesie „# na włókach przy poświętnym²⁸ na kościół Chodorowski od Zygmunta trzeciego ku pożytkowi z ziemi z tych włók plebana oddanych”] nadać jarmarki i targi”. Jarmarki miały się odbywać cztery razy do roku, na św. Stanisława (8 maja), św. św. Piotra i Pawła (29 czerwca), św. Michała Archanioła (29 września) i na dzień Oczyszczenia Matki Bożej (M.B. Gromnicznej, 2 lutego)²⁹. Targi przypadały w każdą niedzielę. Przez pierwsze pięć lat targi miały być wolne od opłaty akcyzy targowej i czopowego. Akt był adresowany szczególnie do „exactorow, succollectorow i ich substitorów [najpewniej plebana chodorowskiego – przyp. P.S.] do wybierania akcyzy i czopowego naznaczonych”. Wynika z tego, że Butlerowa przewidywała lub już miała spór z proboszczem o zyski z podatków targowych i postarała się zabezpieczyć je „bez żadnej przeszkody i interesowania się plebanów chodorowskich”³⁰.

Ten dokument, choć już publikowany i częściowo omówiony, jest dla nas interesujący z dwóch powodów. Po pierwsze, określa i opisuje kolejny etap rozwoju Chodorówki i Suchowoli, czyli otrzymanie zgody i warunki na odbywanie się tam targów i jarmarków. W tym czasie Suchowola nie wybiła się jeszcze na czołowe miejsce wśród okolicznych wsi; próbowano tworzyć centrum regionu w Chodorówce. Dopiero przeniesienie handlu do Suchowoli oraz osadnictwo w niej Żydów pozwoliło na powstanie tam miasteczka³¹. Pięcioletnie zwolnienie od podatków miało zachęcić i przyzwyczaić okolicznych i dalszych kupców i odbiorców do handlu w tym miejscu.

Drugim ciekawym aspektem dokumentu jest sprecyzowanie, gdzie znajdowały się ziemie kościelne, otrzymane przez plebana wraz z erygowaniem parafii. Plac targowy znajdował się na tych samych trzech włókach, które są podmiotem w dokumentach I i II („Umyśliliśmy w dobrach naszych Chodorówka nazwanych [...] na włókach przy poświętnym na kościół chodo-

²⁸ Poświętne, jak widać, nie stanowiło jeszcze wtedy oddzielnej wsi, był to po prostu obszar dzierżawiony przez chłopów od plebana, obszar kościoła, cmentarza i budynków plebanii.

²⁹ M. Gudel, dz. cyt., s. 14. W dni jarmarków były równocześnie odpusty; po przeniesieniu jarmarków i targów do Suchowoli odpusty chodorowskie zostały skasowane.

³⁰ B. Sakowicz, dz. cyt., s. 19, twierdzi, że prawo do targowego bez wątpliwości przypadało plebanowi, gdyż plac targowy znajdował się na jego ziemi. Pytanie, czy Konstancja Butlerowa starałaby się o przywilej dla dzierżawionej przez siebie wsi i pozbywała się dobrowolnie profitów z tego idących?

³¹ G. Ryżewski, dz. cyt.; J. Maroszek, dz. cyt., s. 16–19.

rowski od Zygmunta trzeciego ku pożytkowi z ziemi z tych włók plebana oddanych, w dzierżawie tejże wielmożnej podkomorzynej, koronnych, zostających”). Sześć włók z nadania Wiesiołowskiego było osadzone chłopami i przez nich gospodarowane, dlatego też nie mogły się odbywać na tych ziemiach targi i jarmarki. Łącznie te dziewięć włók mogło stanowić obszar późniejszej wsi Poświętne.

Najstarszy znany transumpt aktu fundacyjnego, datowany w Warszawie 24 listopada 1620 r. (dokument V), znajduje się w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Białymstoku. Jest to dokument pisany po łacinie, a wystawiony był przez Zygmunta III jako transumpt dokumentu fundacyjnego Piotra Wiesiołowskiego. Z tego też powodu zamieszczam tekst w całości:

Sigismundus tertius Dei gratia Rex Polonia Magnus Dux Lithuaniae Russiae Prussiae Mazowiae Samogitiae Livoniaeque nec non Sueccorum Gottorum Wandalorumque haereditarius Rex. Significamus praesentibus litteris nostris quorum interest universis & singulis Exhibitas nobis esse litteras papireas infrascriptas quibus Magnificens Petrus Wiesiołowski Supremum Magni Ducatus Lithuania Marschalcus Caunensis Wasilkowiensis Berznicensis et Capitaneus nec non Sylvarum Perstuniensium Novodvorensiumque Praefactus de iure suo quod sibi ad dictas sylvarum Praefecturas competit sex mansos agri Ecclesiae Parochiali per se in parte sylvarum ad villam dicta Suchavola Praediumque Chodorowka spectans libere cessit et condescendit. Supplicavitque nobis idem Supremus Magni Ducatus Lithuania Marschalcus ut eam Ecclesiae erectam nec non dictorum bonorum cessionem ratam gratam et acceptam habere Masque litteras suas approbare, confirmare et ratificare dignemur. Quarum litterarum tenor de verbo adverbum sequitur estque talis. In nomine Domini Amen. Petrus Wiesiołowski Supremus Magni Ducatus Lithuania Marschalcus Caunensis Wasilkowensis Berznicensis et Capitaneus nec non Sylvarum Perstunensium Novodvorensium Praefectus Notum facio omnibus quibus interest hisce meis praesentibus litteris Quod licet superioribus omnis in villa Malaszowka et Dambrowka ad praefecturam sylvarum Novodvorensium olim mihi ob fidelia servitia mea a Duco Stephano Rege et Domino meo clementissimo pleno iure concessam pertinente Templum Catholici Romani ritus in Dei omnipotentis gloriam et subditorum ibidem incolentium animarum salutem erexissem eandemque fundacionem meam Sigismundus Tertius serenissimus Rex Dominus meus clementissimus confirmasset tamen cum post complures annos ad alteram earundem Sylvarum Novodvorensium partem finibus Podlachiae vicinam villae aliquot inssu (?) et mandato Sancte Rege Maiestatis de nova radice constituta

*essent*³² hominibusque *in* eis habitantibus Parochus praedictae Ecclesiae ob distantiam aliquod miliarium commode de Sacramentis providere non posset. Templum aliud novum hac eadem in parte Silvarum ad villam dictam Suchavola Praediumque Chodorowka meis impensis erigendum esse duxi prout et in Dei Omnipotentis nomine defacto erexi de tractoque de meo proprio proventu sex eodem templo proxime adiacentibus agri³³ mansis praedictae Ecclesiae Parochoque eiusdem templi assignavi, *praesentibusque* hisce meis ad rathabitionem Sacrae Regiae Maiestatis iam concessi ex quibus sex mansis agri proventus annui Parocho ad vitae suae sustentationem abundaque omnia illius Ecclesiae munia cedere perpetuo debebunt ita ut ille ipse Parochus ad munus Ecclesiasticum commodius obeundem de Vicario Cantore Ludimagistro ex eadem fundatione providere teneatur In cuius rei maiorem certitudinem & testimonium evidentius hasce praesentes manu subscripsi et sigillo roborari simulque Nobiles ac Generosos Dominum Mathiam Lewicki, Dominum Stanislaum Graiewski Dominum Florianum Komorowski uti idem facerent vex more et legibus nostris oretenus petii. Datum in Tikocini Prima Augusti Anno Millesimo Sexcentesimo Decimo Septimo. *Apud quas litteras erant sigilla quatuor impressa et idemque nostra eo quam sequitur modo et ordine subsera Petrus Wiesiołowski manu propria Stanislaus Graiewski Matias Lewicki Pincerna Pallat[inatus] Podlachiae manu propria Florianus Komorowski. Nos itaque Sigismundus Rex praenominatus supplicationi huic uti aquisimae benigne annu-entis cupientesque animabus subditorum morum ne sive Deo et usu Sacramentorum vinant prospicere eam ... [słowo nieczytelne] praedict per diceum Supremum Marschalcum nostrorum erectionem et fundationem nec non ipsam bonorum Ecclesia et eius Parocho modo praemisso factam cessionem ratam et gratam acceptamque habimus, et litteras cessionis praeinsertas cum suis omnibus contintis, clausulis, punctis et articulis confirmamus, roborimus, ratificamus perpetuisque temporibus robor suum obtinere volumus Praterea volentes cultum divinum quantum possumus augere et propagare ex peculiari gratia menera Regia propter melius huic Ecclesia damus*³⁴

³² Fragmenty zaznaczone kursywą nie występują w tekście dokumentu III ze Zbioru Jodkowskiego.

³³ Podkreślenie oryginalne w tekście dokumentu.

³⁴ Ten fragment tekstu u Jodkowskiego jest zmieniony, jednak ma podobne znaczenie: „Supplicatumque nobis ut litteras praeinsertas auctoritate nostra regia approbare et confirmare dignaremur, cui supplicationi nos benigne annuentes supramemoratam erectionem nec non bonorum cessionem ratam et gratam habere Duximus easque litere magnifici marschalci in omnibus earum punctis, clausulis, articulis, et constitutionibus approbandas et confirmandas esse Duximus, uti quidem approbamus et confirmamus praesentibus literis nostris decernentes eas robor debita firmitatis obtinere debere Volentes autem huic ecclesiae melius prospectum iri ex gratia nostra regia Donatus”.

concedimusque, perpetuis aeniternisque temporibus, ut ex certis villis numeris eiusdem Praefecturae Sylvarum Novodvorensis videlicet ex villis Suchawola, Chodorowka, Dria, Wioska Krzywa, Wioska Gwilka, Iedeszki, Gurbice, subditi ex quolibet manso agri, octo grossos numeri et monetae Lithuaniae, loco decimae quotannis dictae Ecclesiae Parocho pro tempore existenti superpendant et praestent ... [skrót nieczytelny] *praestare et pendere teneantur. Qua quidem bona supra recensita et pro Ecclesia eiusque Parocho fundata iuribus libertatibus et immunitatibus Ecclesiasticis iam ex nunc praesentium tenore adscribimus et incorporamus usque more aliarum catholicarum in Regno et Mag. Duc. Lithuaniae Ecclesiarum uti et gaudere volumus, liberam ad hanc ipsam Ecclesiam Parochi Praesentacionem nobis et Sermis Suecoribus nostris reservantes in cuius rei fidem praesens manu numerata subscriptas et Sigillo Magni Duc[atus] Lithuaniae insimus Datum Varsowia die Vigesima Prima Mensis Augusti Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Decimo Septimo Regnorum nostrorum Polonia Trigesimo Suecia vero Vigesimo quarto Anno.*

na rewersie:

Roku 1617, 21 Augusta

Fundusz Kościoła Chodorowskiego przez Króla Jmci Zygmunta III konfirmowany a przez W P Wiesiołowskiego Marszałka Nadwornego W. X. Lit. w r. 1617 Aug. 1 czyniony. Roku 1824-go Oktobra 7-go dnia. Przed sądem cywilnym Białostockiego y Sokólskiego powiatów stanąwszy osobiście WJ X Tomasz Woyna proboszcz Chodorowski Suchowolski Janowi przywilej do ... na to w protokole urzędowym własnoręcznie podpisał się Assessor Rakowski. Sekretarz grodzki.

Z tego aktu w stosunku do dokumentu III dowiadujemy się, że do oryginału dokumentu fundacyjnego przywieszono były „sigilla quatuor” (należały do fundatora i trzech świadków) oraz, co ważniejsze, że całość fundacji i praw, na jakich proboszcz miał korzystać z otrzymanej ziemi, była zgodna ze zwyczajem panującym w Koronie i Litwie, a także, że ziemie kościelne były zwolnione od podatków („et pro Ecclesia eiusque Parocho fundata iuribus libertatibus et immunitatibus Ecclesiasticis iam ex nunc praesentium tenore adscribimus et incorporamus usque more aliarum catholicarum in Regno et Mag. Duc. Lithuaniae Ecclesiarum uti et gaudere volumus”).

Posiadamy jeszcze jeden ciekawy dokument (VI) doświetlający późniejsze dzieje fundacji Wiesiołowskiego, a dotyczący utrzymania organisty oraz pośrednio wytłumaczenia, dlaczego spośród kilku wsi to właśnie

Chodorówka została wybrana jako miejsce budowy kościoła³⁵. Jest to królewski transumpt dokumentu z 14 marca 1670 r., wystawionego w Chodorówce przez komisarzy królewskich Mikołaja Goskiego³⁶ i Jerzego Michała Bienickiego³⁷, z datą 22 maja 1659 r. Mikołaj Goski, archidiakon warszawski, proboszcz lubelski oraz Jerzy Michał Bienicki, kanonik wileński zostali wysłani przez króla Jana Kazimierza jako komisarze do „oekonomiej Grodzieńskiej y wszystkich leśnictw”, gdzie rewidowali prawa własności do włości ziemi we wsi Suchawola, którą zwano Taratowszczyzna. Włóka ta pierwotnie należała do organisty chodorowskiego Piotra Olchowskiego i jego żony. Małżeństwo Olchowskich sprzedało prawo użytkowania tej włości Wojciechowi Grobickiemu³⁸, podkuchmistrzemu WKL. Dowiadujemy się przy tym, że włóka wraz z przynależącymi do niej „morgami, naddatkami, sianożęciami, zaroślami y innemi wszelakimi przynależnościami” kosztowała podkuchmistrzego trzysta złotych. Następnie Grobicki oddał swoje prawa do tej ziemi szlachcie, („urodzonemu”) małżeństwu: Piotrowi Dubasińskiemu i Annie Drozdowskiej Dubasińskiej, „pamiętając na wierne, życzliwe y dawne [ich] usługi”. To ci właściciele postarali się u rewizorów: Goskiego i Bienickiego, o potwierdzenie ich praw do tejże włości, co też otrzymali. Piotr Dubasiński jest tu określony jako „namiestnik Chodorowski”, był więc zarządcą klucza wsi, w którego skład wchodziły m.in. Chodorówka i Suchawola³⁹, z ramienia dzierżawiącego królewszczyznę podkuchmistrzego Grobickiego.

³⁵ AGAD, Zbiór Materiałów Różnej Proweniencji, nr 284.

³⁶ Mikołaj Goski h. Prawdzic zrzekł się archidiakonatu warszawskiego w 1663 r., obejmując funkcję opata świętokrzyskiego (A. Boniecki, dz. cyt., cz. 1, t. VI, Warszawa 1903, s. 315).

³⁷ Jerzy Michał Bienicki h. Natarcz, od 1657 r. był stolnikiem grodzieńskim (A. Boniecki, dz. cyt., cz. 1, t. II, Warszawa 1900, s. 244), w 1658 r. posłował do Moskwy (W.W. Kojalowicz, *Herbarz szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego zwany Nomenclator*, Kraków 1905, s. 32), w 1660 r. był kustoszem wileńskim i regentem Kancelarii Wielkiej Księstwa Litewskiego (A. Boniecki, dz. cyt., cz. 1, t. II, s. 245) oraz „zawiadywał metryką w kancelarii Większej Wielkiego Księstwa Litewskiego” (W.W. Kojalowicz, *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium* (dalej: *Compendium*), Kraków 1897, s. 180–181).

³⁸ Wojciech Grobicki h. Trąby, podkuchmistrz Wielkiego Księstwa Litewskiego od 1653 r. (*Compendium*, s. 312). Jego sprawy majątkowe po rodzicach i z żoną w: A. Boniecki, dz. cyt., cz. 1, t. VII, s. 62–63.

³⁹ Ten klucz wsi był później zwany dubasiewskim, która to nazwa wzięła się najpewniej od dworu książęcego, w którym jako ekonom rezydował Piotr Dubasiński. Z zabudowań dworu, pierwotnie należącego do wsi Chodorówka, z czasem wyrosła wieś Dubasiewszczyzna. W 1784 r. Dubasiewszczyzna była jeszcze opisana jako „dwór JKM kluczowy ... ekonomowie zawsze, a czasami i sami WW. dzierżawcy mieszkają”. Cyt. za: J. Maroszek, dz. cyt., s. 14.

Z analizy dokumentu dowiadujemy się, że pierwszy wymieniony właściciel Taratowszczyzny, Piotr Olchowski, posiadał tę włókę „iure colonorum”, płacąc z niej trzy złote i dwanaście groszy rocznego czynszu. Nie była to więc własność kościoła chodorowskiego, a ziemia należąca do królewskiej. Piotr był organistą chodorowskim, ale posiadana przez niego włókka nie była jedną z sześciu, które przekazał dla parafii chodorowskiej Piotr Wiesiołowski, a które miały służyć na utrzymanie w tejże parafii wikarego, śpiewaka i organisty⁴⁰. Być może Olchowski dostał tę włókę z ziem królewskich za budowę organów w kościele chodorowskim?

Innym, niewzmiankowanym w pozostałych, przytaczanych tu źródłach, jest ważny fakt istnienia w Chodorówce dworu monarszego („działo się we dworze Kr. Jmości Chodorowskim roku 1659, miesiąca Maja dwudziestego wtórego dnia”). To zapewne dlatego kościół wybudowano w Chodorówce, a nie w pobliskiej, większej i mającej lepsze perspektywy rozwoju Suchowoli.

Do dokumentu załączona jest nota dorsalna, która opisuje go jako „confirmacja prawa y daniny komisarskiej na włókę P. Hładowickiemu⁴¹ gruntu we wsi Suchej Woli leżącą Taratowszczyzna nazwaną Imć panu Dubasińskiemu daną”.

Dokumenty przedstawione powyżej zawierają wiele nieznanych do tej pory faktów odnoszących się do powstania i początków kościoła i parafii w Chodorówce. Dzięki dwóm pierwszym aktom możemy obalić obie najczęściej występujące w literaturze daty powstania kościoła chodorowskiego. Pod 1591 r. nie znajdujemy żadnych informacji dotyczących fundacji sakralnych w Chodorówce. Data 1617 r. oznacza wybudowany już kościół (przynajmniej na tyle, że dało się w nim odprawiać msze) i jest jednocześnie datą fundacji parafii. Jednak dzięki dwóm pierwszym dokumentom można odnieść czas powstania samej świątyni na lata 1596–1604, z naciskiem na końcówkę tego okresu. Dzięki połączeniu informacji zawartych w dokumentach II, III i V dowiadujemy się, że kościół chodorowski posiadał w 1620 r. dziewięć włók gruntu przeznaczonych: przez Zygmunta III (3 włoki) i przez Piotra Wiesiołowskiego (6 włók), i że pola te miały wspólną granicę, co dało w przyszłości podstawę do stworzenia wsi Poświętne.

Możemy także ostrożnie założyć, że cmentarz przykościelny powstał prawdopodobnie w czasie budowania się kościoła, chociaż żaden z do-

⁴⁰ Por. dokument III i dokument V.

⁴¹ Jakub Hładowicki, skarbnik grodzieński od 24 lipca 1712 r. (*Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, Spisy, t. II, Województwo trockie XIV–XVIII w.*, red. A. Rachuba, Warszawa 2009, nr 2270).

kumentów nie wspomina ani o założeniu nekropolii, ani nawet o jej istnieniu.

Dowiadujemy się też, dlaczego fundacja kościelna miała miejsce w Chodorówce, a nie w najważniejszej wsi z całej dzierzawy – Suchowoli, a to za sprawą istniejącego w Chodorówce dworu książęcego, dla którego Suchowola miała być zapleczem gospodarczym. Można postawić hipotezę, że analogicznie do Chodorówki-Suchowoli z zachodniego skraju Puszczy Nowodworskiej powstała fundacja kościelna dla ludności zamieszkującej obrzeże tejże puszczy od wschodu – w Małaszówce-Dąbrówce, a starania o budowę obu świątyń odbywały się w tym samym czasie. Rzucałoby to światło na działalność Wiesiołowskich – leśniczych nowodworskich, jako na proces o szerokim polu, mającym na celu kolonizację całości Puszczy Nowodworskiej.

ABSTRACT

A few documents connected with the creation and organization of the oldest parish in Chodorówka-Poświętne, Suchowola community

The Nowodworski Forest, formerly known as the Grodzieński Forest, was developed during the second half of the 16th century. The citizens of the villages were obliged to protect the wooden areas. The inhabitants of the west part of the forest obtained a new church in Chodorówka. Sigismund III Vasa gave the permission for Piotr Wiesiołowski (junior) to establish the parish with a church as its central part in Chodorówka and Suchowola. The church was built between 1596 and 1604, but was formally established in 1617. The newly created parish was spread on the territory of Chodorówka and Suchowola. The King donated a hundred acres of land (according to the specific measure of those ages) and Piotr Wiesiołowski offered over two hundred acres to the parish.

Key words: the history of the Podlasie Province, the history of Suchowola, Old Chodorówka

РЕЗЮМЕ**Несколько документов связанных с созданием и организацией
самого старого прихода в Ходоровцах-Посвентном,
в гмине Суховоля**

Во второй половине XVI века продолжалось освоение Пущи Новодворской – западного лесного фрагмента званого ранее Пущей Гродзенской. Жители сел, в которых жили облавщики дичи, обязаны были охранять лесные массивы. Облавщикам с западной стороны пущи была построена новая приходская церковь в Ходорувке. Новодворский лесник Петр Веселовский (Младший) сумел получить у короля Зигмунда III Вазы привилегию на создание прихода, где центральным местом был костел между графским двором в Ходорувце и селом Суховоля. Учредительный документ был создан.

В 1617 году, а сам костел был построен между 1596 и 1604 годами. Ново созданный приход охватывал села Ходорувку и Суховолю. Для прихода король передал три волоки земли, и еще шесть пожертвовал Петр Веселовский.

Ключевые слова: История Подлесья, история гмины Суховоля, Ходорувка стара